

Ärg 21 Nr 2 2011

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

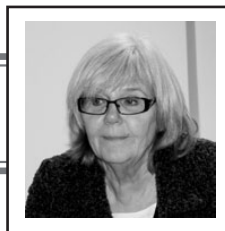

Foto: Bernt Pettersson

Kvarteret Borgmästaren

Gårdarna 5, 6 och 7

Åldermannen har ordet

Sommar, sommar, sommar; grönt, gult och blått. En härlig tid som vi nu går till mötes! En tid som också innebär stora förväntningar. Vi vill kunna njuta av ledighet, umgås med familj och vänner, resa kanske men främst ”bara få vara”. TV:s olika väderprognoser blir viktiga. Just nu ikväll mullrar åskan på avstånd. Eftersom vi fått uppleva sommarkänslan redan maj känner jag också av lite besvikelse när temperaturen nu sjunker och regnet kommer.

I S:t Olofs Gille är vi självklart också enormt intresserade av vad vädergudarna eller kanske rättare sagt metrologerna har att erbjuda under sommarmånaderna. I denna tidning finns ett gediget program presenterat för den kommande sommaren. Våra populära hantverksdagar på torsdagarna under juli månad samt 150 års-jubiléet för Georg Nyström. Det mesta ska ske utomhus och då är sol och värme viktigt. Har Du tänkt på hur samma evenemang upplevs olika om det är sol eller regn? Jodå, jag är fullt medveten om att det är mycket viktigt att det också kommer regn under sommaren. Men då önskar jag att det kommer under natten.

På Bergströmska gården har vi haft storstädning. Fönstren är putsade och dekorerade med pelargoner. Huset doftar nu av såpa med rena mattor och inget damm (inga små visitkort från fyrfota små djur). I frysen finns massor av hembakta bullar. Mormorstäppan är i ordning med klippt gräsmatta, linet sått av skolbarn och trädgårdsmöblerna är på plats. Allt för att Du ska känna dig välkommen och trivas. Varje dygn består av 86 400 sekunder så använd gärna några för att njuta av sommaren på Bergströmska gården.

Jag önskar alla en riktigt fin och skön sommar!

Iha Frykman
ålderman

Bilder från årsmöte för 2010

Här ser vi nya styrelsen, från vänster: Mikael Nyman, Hans Eriksson, Jan-Erik Kling, Iha Frykman, Gumbritt Eriksson, Torbjörn Axner, Janett Eriksson, Christina Åslund och Berit Antonsson

Avtackning av Lars Nystedt

*Bild: Bernt Pettersson
Janett Eriksson*

*Avtackning av
Lilian Andersson*

Kvarteret Borgmästaren

Gårdarna nr 5, 6 och 7.

Vid den stora stadsbranden 1798 skonades alla hus belägna söder om nuvarande Järnvägsgatan, som då kallades för Tullgatan, från eldens härjningar. Elden, som hade börjat i kvarteret intill i gård nr 15 hade i den stormiga höstnatten spritt sig in mot staden där förödelsen blev stor, mycket stor.

På tomterna 5, 6 och 7 i hörnet Järnvägsgatan – Ruths gränd fanns vid den tiden två bostadshus på tomten nr 5. I ena huset bodde borgaren och snickarmästaren Jonas Liljeberg med familj och i det andra borgaren och åldermannen för skomakarämbetet mästare Peter Törnberg med familj samt gesäll och lärgosse.

I gården nr 6 bodde borgaren Peter Lundholm med hustru. De hade piga och dräng, vilket tyder på att de även bedrev jordbruk i liten skala.

I gården nr 7 bodde i slutet av 1700-talet skraddarmästare Anders Öjerström med familj, gesäller och lärgossar.

Efter branden var det många hemlösa som fick tränga ihop sig i de hus som hade skonats ifrån branden. För att råda bot på trångboddheten tillkom flera små hus på de befintliga tomterna. Detta kan man än idag se på tomterna 5, 6 och 7 i nuvarande kvarteret Borgmästaren, där husen ligger tätt och är anpassade till tomtens utseende.

Gård nr 6 omkring 1915. Slaktare J A Hagström till höger. Det är troligen trojjänarinnan Elin Asker och dottern Alma vi också ser på bilden

Samma vy 2010

Det är framför allt en person som i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet kom att helt styra utvecklingen i kvarteret. Hans namn var August Julius Hagström född 1849.

I början av 1870-talet ägdes gården nr 6 av Hagström och granngården nr 7 av ogifta Sofia Olsdotter född 1838.

År 1876 slår de samman sina påsar och gifter sig. Det blir ett ekonomiskt sett framgångsrikt äktenskap. Sofia Hagström bakar limpor för avsalu och Hagström startar ett lönsamt slakteri.

Till sin hjälp anställer Hagström ett flertal drängar, dels för att de skall bistå vid slakt och dels för att sköta Haga ett par km utanför staden där han hade slaktdjuren uppstallade.

Huset där slakten ägde rum finns bevarat och även de kraftiga krokarna i taket där

Här syns kvarteret från Järnvägsgatan

djurkropparna hängdes upp finns kvar. Omkring 1890 bygger Hagström upp stenhuset längst ner på Järnvägsgatan. Huset är i två våningar och inrymde då en butik i hörnet Järnvägsgatan – Ruths gränd. I dag är där en hörnlägenhet. Trappan och dörren till affären är borttagna.

Den glasförsedda verandan tillkom senare och ger huset ett karaktäristiskt utseende.

Här ser vi några av gårdshusen i kvarteret Borgmästaren

I äktenskapet föddes två flickor, Julia 1877 och Alma 1883.

Sofia Hagström dog 1918, 80 år gammal, medan Julius Hagström levde ytterligare några år. Julia gifte sig 1899 med Karl Rudolf Lindgren från Köping.

Alma gifte sig omkr. 1925 med den betydligt yngre folkskolläraren Hugo Johansson. Tyvärr dör Alma efter några års äktenskap utan att de hade fått några arvingar. På så sätt kom skollärare Hugo Johansson att bli ensam ägare till alla husen.

När han dog på 1970-talet var dock flera av husen ganska nedslitna. Efter att kommunen gjort en inventering av husen 5, 6 och 7 bildade man 1985 en bostadsförening, som med stöd från kommunen igångsatte en total upprustning av alla husen.

Denna lyckade renovering av kvarteret Borgmästaren får man tillskriva de entusiaster, som tog sin an uppgiften. Den upprustningen hoppas vi kunna återkomma till vid senare tillfälle.

Text och bild: Bernt Pettersson

Städdag den 12 maj

Berit dammsuger och ...

Jan-Erik piskar så att dammet ryker

Välbehövlig kaffepaus ute på gården

Bild: Janett Eriksson

Georg Nyström 150 år

I år har vi ett stort jubileum att fira och här nedan följer det program som är framtaget av bl.a. S:t Olofs Gille, Torshälla stads förvaltning, Biblioteket, Nationaldagskommittén och Gamla stadens teatersällskap. Medverkar gör också Föreningen Eskilstunaspelen, Torshälla kyrko- och hembygdskör samt Tonträffen.

- 6 juni kl. 16.00 Nationaldagen. Invigning av jubileet Rådhuset/Holmberget **1)**
- 7 juni kl. 14.00 Blomster-recycling Östra torget
- 7 juni kl. 19.00 Georg Nyström och Holmberget, Margareta Lindén berättar.
Musik: G. Sandevärn piano och J-E Kling, sång. Holmberget **2)**
- 8 juni kl. 19.00 Visning av Bergströmska gården Lilla gatan 12
- 9 juni kl. 19.00 Visning av Bergströmska gården Lilla gatan 12
- 10 juni kl. 19.00 Allsång i Mormorstäppan Lilla gatan 9-11 **2) 4)**
- 12 juni kl. 10.00 Gudstjänst Holmberget **1)**
- 12 juni kl. 13.00 I farbror Georgs fotspår **')** Holmberget **3)**
- 13 juni kl. 19.00 Växtvandring Holmberget
- 14 juni kl. 19.00 Georg Nyström 150 år. Körsång Holmberget
- 18 juni kl. 11.00 I farbror Georgs fotspår Holmberget **3)**
- 18 juni kl. 13.00 Invigning utställning Georg N. Ebelingmuseet
- 18 juni kl. 14.00 I farbror Georgs fotspår Holmberget **3)**
- 19 juni kl. 13.00 I farbror Georgs fotspår Holmberget **3)**
- 19 juni kl. 14.00 I farbror Georgs fotspår Holmberget **3)**
- 25 juni kl. 10.00 Midsommarmässa Bergströmska gården **1)**
- 13 aug kl. 14.00 På källaren Gulltuppen Holmberget

') *I farbror Georgs fotspår* är en dramatiserad vandring på Holmberget.

Vandringen framförs av Gamla stadens teatersällskap. Max 30 personer per vandring.

På källaren Gulltuppen framförs av Föreningen Eskilstunaspelen.

- 1) Vid regn, samling i kyrkan
- 2) Vid regn, Kvarnen
- 3) Vid regn, Ebelingmuseet
- 4) **Ta gärna med picknickkorg**

Med reservation för eventuella ändringar

För mer info: Jan-Erik Kling tfn 016-35 56 41

Se även vår hemsida: www.sanktolofsgille.se

Sommarprogram på Bergströmska gården

Bergströmska gården, Lilla gatan 12, är öppen från Midsommardagen t o m första söndagen i augusti enligt följande:

- tisdagar 11-14
- torsdagar, hantverksdagar, 13-16
- lördagar 11-14 samt
- söndagar med kyrkkaffe 11-12.

Se även vår hemsida: www.sanktolofsgille.se

25 juni Midsommarmässa på Bergströmska gården. Kl 10.

(vid regn, i kyrkan). Kyrkkaffe kl 11.00

30 juni Mormorstäppan, Lilla gatan 9-11. Vi arbetar med ull.

Kaffeservering med nybakat tunnbröd. Kl 13-16

3 juli Kaffeservering, kyrkkaffe. Kl 11-12

7 juli Hantverksdag, servering, musikunderhållning och loppisbod. Kl 13-16

10 juli Friluftsgudstjänst med kyrkkaffe på Bergströmska gården, kl. 10

14 juli Hantverksdag, servering, musik och loppis. Kl 13-16

17 juli Kaffeservering, kyrkkaffe. Kl 11-12

21 juli Hantverksdag, servering, musik och loppis. Kl 13-16

24 juli Kaffeservering, kyrkkaffe. Kl 11-12

28 juli Hantverksdag, servering, musik och loppis. Kl 13-16

31 juli Kaffeservering, kyrkkaffe. Kl 11-12

4 aug Kaffeservering med musikunderhållning. Kl 13-16

7 aug Friluftsgudstjänst med kyrkkaffe på Bergströmska gården, kl. 10

För vidare information kontaktas

Christina Åslund tfn 016-34 30 06. Bergströmska gården 016-35 50 76

Med reservation för eventuella ändringar

Jesu låt mig städse börja!

Varför börjar jag på detta viset? Jo jag tror, eller jag är övertygad om, att vi barn som växte upp på 1930- o 40-talet här i Torshälla alla präglades av en tro på framtiden och av den stillsamma lärarattityd som rådde i Holmens småskola där de två första skolåren tillbringades. Varje skoldag inleddes med morgonbön och psalmsång och orden ”Jesu låt mig städse börja” nu psalm 396 eller 373 i 1937 års psalmbok, fastnade speciellt i mitt medvetande.

Det var först vid tredje läsåret som vi blev uppmärksammade på att världen var lite större, och lärdomarna som vi skulle insupa blev allt mer komplicerade. Då var det dags att flytta upp till Storskolan, eller som den även kallades Kyrkskolan. Där hade vi som en extra lärdom att på rasterna konfronterats med de äldre invånarna i Torshälla; jag menar de äldre ringar som var boende på ålderdomshemmet, vilket fanns i direkt anslutning till skolans område.

Hemmet var inrymt i den vita byggnad som ännu finns kvar och ligger direkt i början av Bergsgatan vid den långa backe som leder upp till Brandts f.d. glasmuseum på Klockberget med väderkvarnen. Den kvarnbyggnaden användes under min uppväxttid i Torshälla som material- och förrådsmagasin till F O Nyströms Bleckkärlsfabrik, som för övrigt tillsammans med vattentornet, dominerade hela området på berget.

Min stad skiljer sig från andra orter som jag vet om och känner. Här är en massa berg vräkta om varandra och formade på olika sätt. Bergen har gett den här lilla staden form samtidigt som den av samma anledning har tyngd och kraft över sig. Det har inte funnits möjlighet för människorna att fylka sig i en bosättning som skulle vara överskådlig, men gemenskapen har ändå inte beskurits genom bergens avgränsningar, även om en viss rivalitet funnits mellan Torshälla- och Nybybor.

Vad är det annars som präglar en ort, ett samhälle och en plats. Jo, det är enligt mitt sätt att se människorna som bor och bygger där. Torshälla är inget undantag. Torshälla har som alla andra platser framsprungits ur människors vilja att skapa något bestående för egen och efterkommandes levnad och komfort.

Jag har ju egentligen ingen del i byggnandet av Torshälla, då jag lämnade staden i ganska unga år för verksamheter på annan ort, men jag har alltid betraktat mig som en iakttagare av mina rötters hemvist. Eftersom det i alla lägen är den enskilde individens minnen som bevarar erfarenheterna så är det naturligt för mig att synkronisera platser med människor. Så därför kommer den här lilla enkla minneskavalkaden att handla om personligheter och originella människor jag mött i min ungdom.

Den första som nu har dykt upp i mitt minne är Göte "Kron" Johansson. Han var den som verkligen såg till att med sin piassavakvast befria stadens gator och trottoarer från allehanda skräp och föroreningar. Man skall veta att på den tiden, som jag nu skriver om, alltså under andra världskrigets dagar, var hästskjutsar i det närmaste de enda transportmedel som stod till buds och spillningen från hästarna släpptes utan hänsyn till plats eller belägenhet.

Men som sagt, Kron, han höll verkligen stadens gator och torg fria från både hästskit och annat skräp. För övrigt när det gäller skit så blev latrintömmarna kallade efter behov och det kunde låta så här: "Nu är det fullt i 17" och då kom Åkar-Erik för att tömma tunnorna. Jag tror nog ändå att det var den gengasdrivna gulfärgade omnibussen från Gustafssons Bussbolag som mest bidrog till miljöstörningen.

17 var en hänvisning till gården nr 17 som låg utefter Stora Gatan. Det fanns egentligen inga gatunummers utan gårdarna och husen var försedda med löpande nummer. Men eftersom en gammal förordning rådde, vilken sa att det inte skulle få finnas högre nummer än 99, så blev de olika byggnaderna försedda med delar av heltal. Jag är som exempel född på gården 21 vilken inräknade 2 byggnader och min födelse inträffade i byggnad 21 ½. Den låg exakt där Konditori Amarant var beläget innan detta flyttade in i byggnaden bakom Ebelingmuseet.

Målmästaren Martin Rapp med hustru Sigrid och barnen Mary och Stig bodde i 11^{3/4}, ungefär där Kyrkans Hus just nu finns. Där på gården hade skomakare Karlin sin verkstad samt Ivar Lind sin sågbladsfabrik.

I Torshälla fanns på den här tiden ett stort antal lösspringande hundar, varav Georg Nyströms St Bernhardshund "Kalven" och Kommendörkapten och slussinspektoren Gösta von Schultz boxer var de mest iögonfallande. Likaså var kafé-innehavarinnan Märta Rapps svarta samojed, Sampo, en sevärdhet. Han erövrade 1943 ett svenskt mästerskap i skönhet och gjorde Torshälla omtalat. I samband med detta mästerskap skojade vi pojkar ganska friskt om att vi nu hade två svenska mästare i Torshälla. Den andre var brottaren Folke Lundgren.

Vi ungar hade frihet och vi rörde oss över precis hela stan och nejderna omkring. Klockärret, Källstakärret och Storån vintertid med skridskoåkning och bandyspel, under sommaren fotboll, kulspele och brevpil. Allt var upplagt för aktiviteter. På vintern fick vi själva svara för snöröjningen av spelplanen men en gång blev besvikelsen stor. På Storån vid Kofältet hade vi på kvällen innan skottat upp en spelyta för att efter skoltidens slut dagen därefter kunna börja spela bandy. Besvikelsen var stor ty där, mitt på planen, satt Tombola-Henning och pimplade. Han hade med sin isborr perforerat hela den skottade spelytan.

Brevpil ja, i den leken lärde vi oss att verkligen känna vår stad. De mest

Här ser vi gården nr 17, idag Storgatan 18, som omnämns i texten. Det var också här som Georg Nyström hade sin fotoateljé. Ateljén låg i huset närmast ån, det s.k. Dodgepalatset.

skiftande platser och företeelser skulle besökas och där skulle vi inhämta nya anvisningar om vart vi skulle bege oss. Fastigheten Dungen, vinschen på Kofältet, Florastatyn på Holmberget, pumpen på Åkargården, lyftkranen på kajen i hamnen, godsmagasinet vid slussen eller snöplogen vid Jonstorp, vad som helst skulle besökas.

I Järnhandlare Hans Nilssons ("Plur-Hans") fastighet nr 55 på Storgatan fanns i entrén en trapp som ledde till lägenheterna på övre våningarna. Den entrén tjänstgjorde också som en genomgång från gatan upp till fisktorget på södra sidan av Rådhuset, och den genomgången blev vid många tillfällen använd som genväg vid våra lekar.

Den upphörde dock att bli genomgång helt abrupt då Plur-Hans upplevt vårt springande som verkligt störande. Bengt-Åke, som vid tidig ålder drabbats av polio, hade svårt att springa varför han kom något på efterkälken och Plur-Hans, som vid detta tillfälle stod i gången och lurpassade på oss, fångade Bengt-Åke. Greppet i nackskinnet gjorde nog ont och hade överraskat honom så till den milda grad att han, när han återigen förenat sig med oss sa:

"Jag blev så djävla rädd så jag pissade på mig".

Text: Björn Maxe

Bild: Janett Eriksson

Mormorstäppans växter

Fläder – en gammal och användbar växt

*Uppå ett gammalt gods, ett arv av gamla fäder,
en skinntorr grevlig änka satt,
var skral, drack ständigt te på fläder
och hade ben som spådde väder.*

(Anna Maria Lenngren: Porträtterna, 1790-tal)

En vacker och användbar växt som finns både i mormorstäppan och inne på gården är Fläder (*Sambucus nigra*). Det är en stor buske/träd som kan bli upp till 4-5 meter hög och lika bred. Fläderblommorna sitter i tillplattade, breda knippen och har karaktäristisk stark, söt doft.

Blommorna är vita eller svagt gulaktiga och blommorna är oftast i fem delar. Trädet blommar i juni-juli och bären mognar under augusti.

Under förkristen tid ansågs flädern garantera att goda husandar skulle stanna på gården. Ett danskt ordspråk lyder: *"Hvor hylden ej vil gro, kan mennesket ikke bo"* - Där fläder ej vill gro, kan ingen människa bo. Det sägs också att en fläder planterad vid husknuten höll onda krafter borta. Av buskens blommor, citron och socker kan man tillverka en mycket omtyckt saft, fläderblomssaft, i Skåne också kallad hyllesaft.

Tänk på att flädersaft inte håller sig så bra. Om du ska spara den en tid, frys då saften eller använd natriumbensoat. Parfait smaksatt med flädersaft är fantastiskt god! Även bären kan man använda till saft, sylt och marmelad.

Medicinalväxt

Flädern har också använts som medicin t.ex. att badda svårläkta sår (läkande) eller att badda svullna och påsiga ögon (avsvällande). Vid skoskav kan ett fotbad i fläder vara läkande. Tre-fyra koppar kan tillsättas badvattnet till förkyllda barn. Flädern lindrar också klåda vid utslag. Fläderte är ett klassiskt svett drivande förkylningsmedel, också lätt urindrivande och kramplösande. Slemämnena skyddar också slemhinnorna mekaniskt och hindrar inflammation, vilket kan utnyttjas i gurgelmedel och nässköljning vid bihåleinflammation och hörsnuva. Överdoserings av fläderte ger kräkningar och diarré.

Recept till baddning m.m: 1 liter vatten och 8 färska blomklasar av fläder eller torkade blommor – c:a 150 ml. Skölj blomklasarna ordentligt under rinnande kallt vatten.

Koka upp vattnet och håll det över blommorna. Låt dra under lock minst 3 timmar. Sila av och därmed klart för användning.

Källa: Wikipedia, Vår örtabok Rabén&Sjögren 1988

Text: Janett Eriksson

Bilder från barnkulturdagarna maj 2011

Här ser vi klass 1 D från Edvardslundsskolan som under barnkulturveckan sår lin i mormorstäppan tillsammans med Christina Åslund. I bakgrunden till vänster syns en liten fläderbuske.

På bilden sitter klassen och lyssnar på Margareta Lindén som berättar om lin. Efter linsådden fick barnen saft och kakor i mormorstäppan.

Bild: Janett Eriksson

Kommande program

Välkommen

att delta i vårt jubileum för

Georg Nyström.

De dramatiserade vandringarna
på Holmberget framförs av
Gamla stadens teatersällskap.
Max 30 personer per vandring.

Alla aktiviteter är gratis.

Läs hela programmet på sid. 8

**Ta gärna med en picknickkorg
till allsången den 10 juni!**

Jubileumsskrift

Lagom till Georg Nyström-jubileet
har en skrift tagits fram som
berättar om Georgs liv och gärning.
Den finns att köpa på Bergströmska
gården, Ebelingmuseet, Medborgar-
kontoret och Biblioteket.

Skriften kostar endast 50 kronor.

Författare är Bernt Pettersson,
Ove Georgensson står för
bildmaterialet.

Du är också mycket välkommen

till Bergströmska gården för att
delta i vårt övriga sommarprogram.

Detta program finns på sid. 9

Hantverkarna kommer att
annonseras bl.a. på vår hemsida
www.sanktolofsgille.se

Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Iha Frykman, ålderman tel 35 81 39
Jan-Erik Kling, v. ålderman tel 35 56 41
Berit Antonsson, skrivare tel 35 83 68
Gunbritt Eriksson, v. skrivare
..... mobil 076-251 74 29
Hans Eriksson, gärdeman tel 35 52 95
Christina Åslund tel 34 30 06
Torbjörn Axner tel 35 50 35
..... mobil 070-600 60 70

Suppleant:

Janett Eriksson tel 35 52 95
Mikael Nyman tel 35 84 81

Museikommitté:

Vakant

Arkivkommitté:

Björn Maxe tel 35 50 43

Trädgårdskommitté:

Jan-Erik Kling tel 35 56 41

Aktivitetskommitté:

Christina Åslund tel 34 30 06

Kökskommitté:

Berit Antonsson tel 35 83 68

Redaktion S:t Olof:

Janett Eriksson, Bernt Pettersson,
Torbjörn Axner

Bergströmska gården Hembygdsgränd

Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon 016-35 50 76

Medlemsavgift: 100:- enskild, 125:- familj
Plusgiro: 26 81 47-6

Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Berit Antonsson
Georg Nyströmsgatan 30, 644 30 TORSHÄLLA

E-postadress: info@sanktolofsgille.se
www.sanktolofsgille.se

Ur museisamlingarna

År 1924 började F O Nyströms Bleckkärlsfabrik tillverka regnmätaren Pluvius, (namnet efter den romerske väderguden). Fabrikör Carl Nyström sökte patent på sin uppfinning, men den erhöll bara mönsterskydd. Den var tillverkad av lackerad plåt, hade en flottör av kork med graderad mätsticka. Den tillverkades under många år och fanns tidigare i villaträdgårdar, lantgårdar och andra platser där man behövde ha koll på nederbörden.

Den avbildade regnmätaren med sin förvaringslåda kommer från godtemplarna i Torshälla, som i sin tur fått den från sitt försäkringsbolag.

När godtemplarna hade fest på t.ex. Holmberget tecknade man en regnförsäkring som skulle täcka kostnaderna för evenemanget vid regn och inställda föreställningar. Om det under den aktuella tiden regnade mer än en viss fastställd regnmängd skulle försäkringen falla ut.

Att rätt regnmängd hade avlästs skulle intygas av trovärdig person. I Torshälla t.ex. notarius publicus en tjänst som bl.a. borgmästare Tore Hellberg innehaft.

Text och bild: Bernt Pettersson

Här ser vi vattenmätaren Pluvius